

ДИВНА ВЕКОВИЋ (1886–1945), ВАЖНО ИМЕ СРПСКЕ НАУКЕ И КУЛТУРЕ, УБИЈЕНА МАЉЕМ У ЗИДАНОМ МОСТУ

Наши неодужени дугови

Она, из васојевићког села Лужац, студије медицине завршила је на Сорбони 1909. и била прва жена лекар у Црној Гори. Као добровољац била је уз Српску војску током Великог рата и пробоја Солунског фронта. Добила највиша српска и француска одликовања. У Београду докторирала књижевност. Прва превела „Горски вијенац” на француски. Објавила важне радове из филологије, лингвистике, етнографије... Без суђења и образложења, у ноћи 17/18. мај 1945, комунисти су је убили на бестијалан начин

Пише: Милица Краљ

У из-бе-глич-ким ко-ло-на-ма ко-је су се 1944/45. кре-та-ле пу-тем смр-ти ни-је би-ла са-мо јед-на по-ра-же-на и из-да-на вој-ска ко-ја је до по-след-њег да-ха бра-ни-ла отац-бин-ски за-вет „За крст ча-сни и слободу злат-ну”. Биле су ту и хи-ља-де ци-ви-ла, не-ја-чи, интелектуалаца, све-ште-ни-ка Ми-тро-по-ли-је цр-но-гор-ско-при-мор-ске, же-на (удо-ви-ца, мај-ки, се-ста-ра... де-во-ја-ка...) и свег оног жи-вља које је по-хр-ли-ло да се у не-ком не-зна-ном ту-ђем све-ту, у про-сто-ру без те-шког усу-да бра-то-у-би-ства

и без-бо-жни-штва, скло-ни и спа-си од нај-сви-ре-пи-јег те-ро-ра такозваних по-бед-ни-ка. Ге-сло тих победника нај-пре-ци-зни-је је озна-ча-ва-ло тра-ги-зам до-ла-зе-ћих вре-ме-на: „Чи-зма – но-га – не-ма бо-га!”

У се-об-ној ко-ло-ни ко-ја је кре-ну-ла из Цр-не Го-ре, пре-ко Бо-сне и сти-гла до Сло-ве-ни-је, до По-хор-ја, на-шла се и др Див-на Ве-ко-вић, пр-ва же-на ле-кар из Цр-не Го-ре. У ис-тој ко-ло-ни био је и њен брат Пан-то Ве-ко-вић, је-дан од чет-нич-ких ко-ман-да-на-та, као и ве-ли-ки број ње-них са-пле-ме-ни-ка Ва-со-је-ви-ћа.

У зе-ле-ној мај-ској но-ћи 1945. го-ди-не, док су не-по-зна-те сло-ве-нач-ке го-ре ши-ри-ле спо-кој-ни ми-рис про-ле-ћа и се-ћа-ње на за-ви-чај, на род-ну ку-ћу, се-ћа-ње на Па-риз и на про-те-кли жи-вот, пре-ма ко-ме или пре-ма че-му су би-ле устре-мље-не ње-не по-след-ње ми-сли, ко-ме ли је њен по-след-њи осмех на-го-ве-стио мо-гућ-ност спа-са?

Да ли се у ње-ним зад-њим ко-ра-ци-ма у стра-дал-ној ко-ло-ни са-пле-ме-ни-ка и са-стра-дал-ни-ка, већ на-зи-рао при-бли-жи-ва-ју-ћи то-пот смр-ти?

За ко-га је та же-на обра-зо-ва-на на Сор-бо-ни, та же-на ко-ја је 1917. пр-ва пре-ве-ла *Гор-ски ви-је-нац* на фран-цу-ски је-зик, пред-ста-вља-ла опа-сност, па су је ма-љем у гла-ву?

Зар са-мо за-то што су у ко-ло-ни у ко-јој се на-шла би-ли ње-ни нај-бли-жи, бра-ћа, ку-мо-ви, ро-ђа-ци, са-пат-ни-ци и са-пут-ни-ци по ро-ду, кр-ви, обра-зу, они ко-ји су у нај-те-жем по-ку-ша-ју да од-бра-не осно-ву ко-лек-тив-ног тра-ја-ња (част, част из-над све-га), па су је ма-љем у гла-ву?

Зар ни у мо-мен-ту док је спу-штала те-шки ма-љ ру-ка уби-це ни-је за-дрх-та-ла, зар се ни-је упла-ши-ла гре-ха ко-ји упра-во чи-ни?

Зар ни-ко ни-је мо-гао де-цу и же-не да из-дво-ји из ко-ло-не осу-ђе-ни-ка на смрт?

А ме-ђу њи-ма и Див-ну Ве-ко-вић, ле-кар-ку ко-ја је мно-ге жи-во-те спа-са-ва-ла не са-мо у бол-ни-ци на рад-ном ме-сту, већ и у Пр-вом свет-ском ра-ту?

Ко је би-ла та не-се-бич-на же-на и до са-ме смр-ти ода-на нај-ви-шим етич-ким вред-но-сти-ма?

ШИРОКО ПОЉЕ ДЕЛОВАЊА

Див-на Ве-ко-вић ро-ђе-на је 1886. у се-лу Лу-жац код Бе-ра-на. Основ-ну шко-лу за-вр-ши-ла је у ма-на-сти-ру Ђур-ђе-ви сту-по-ви. У Ско-пљу је учи-ла ни-жу гим-на-зи-ју, а по-том шко-ло-ва-ње на-ста-ви-ла на Це-ти-њу, у Дјевојачком ин-сти-ту-ту. За вре-ме шко-ло-ва-ња на Це-ти-њу по-ка-за-ла је из-ван-ре-дан успех, због че-га је књаз Ни-ко-ла ша-ље на сту-ди-је у Па-риз као сти-пен-ди-сту Кња-же-ви-не Цр-не Го-ре.

Пре упи-са на Ме-ди-цин-ски фа-кул-тет на Сор-бо-ни Див-на је за-вр-ши-ла јед-но-го-ди-шње сту-ди-је ба-бич-ке шко-ле у Ами-је-ну и дво-го-ди-шњу ден-ти-стич-ку шко-лу у Па-ри-зу. Сту-ди-је ме-ди-ци-не за-вр-ша-ва на Сор-бо-ни и 1909. и сти-че зва-ње ле-ка-ра. Као чла-ни-ца Ме-ђу-на-род-ног цр-ве-ног кр-ста у Же-не-ви, од 1915. до 1917. го-ди-не уче-ству-је у до-ста-вља-њу па-ке-та са хра-ном и дру-гом по-мо-ћи, за-ро-бље-ни-ци-ма у ло-го-ри-ма у Ма-ђар-ској. По-ред ху-ма-ни-тар-ног ра-да, ор-га-ни-зу-је гру-пу добровољаца са-ста-вље-ну од ле-ка-ра и дру-гог ме-ди-цин-ског осо-бља и са њи-ма уче-ству-је у про-би-ја-њу Со-лун-ског фрон-та.

За свој ве-ли-ки до-при-нос у ра-ту од-ли-ко-ва-на је *Ка-ра-ђор-ђе-вом зве-здом са ма-че-ви-ма*, фран-цу-ском *Ле-ги-јом ча-сти* и орде-ном *Ofi-si-je*

Ми-ни-стар-ства про-све-те Фран-цу-ске.

Вла-дар-ски дво-ро-ви Пе-тро-ви-ћа и Ка-ра-ђор-ђе-ви-ћа из-у-зет-но су је ува-жа-ва-ли. Краљ Пе-тар Ка-ра-ђор-ђе-вић је и сам че-сто по-зи-вао Див-ну у двор, на-кон ратног по-знан-ства.

Осим ле-кар-ског по-зи-ва, Див-на се ба-ви-ла и ет-но-граф-ским ис-тра-жи-ва-њи-ма, при-ку-пља-њем такве гра-ђе, као и књи-жев-ним ра-дом. Ди-сер-та-ци-ју из обла-сти књи-жев-но-сти успе-шно је од-бра-ни-ла 1926. го-ди-не у Бе-о-гра-ду и сте-кла ти-ту-лу док-то-ра на-у-ка ју-го-сло-вен-ске књи-жев-но-сти.

КЊИ-ЖЕВ-НИ И ПРЕ-ВО-ДИ-ЛАЧ-КИ РАД

Пред-го-вор за пр-ви пре-вод Гор-ског ви-јен-ца (*Les la-u-ri-ers de la Mon-tag-ne*) на фран-цу-ски је-зик ко-ји је ура-ди-ла Див-на Ве-ко-вић, 1917. го-ди-не, на-пи-сао је Ан-ри де Ре-њи-је, фран-цу-ски пи-сац и ака-де-мик. При-мер-ци Див-ни-ног пре-во-да *Гор-ског ви-јен-ца*

де-ље-ни су фран-цу-ским и са-ве-знич-ким вој-ни-ци-ма у ро-во-ви-ма као путоказ за хе-рој-ство и непосустајање у бор-би за сло-бо-ду.

Див-на Ве-ко-вић је од Дво-ра Пе-тро-ви-ћа, од-но-сно кња-за Ни-ко-ле и књаги-ње Ми-ле-не, до-би-ла на дар уни-кат-ни брош из-ра-ђен у зла-ту и пла-ти-ни са ли-ком Ње-го-ша. При-зна-ња те вр-сте су до-де-љи-ва-на да-ма-ма ви-со-ког ран-га и на дру-гим европ-ским дво-ро-ви-ма. По угле-ду на европ-ске дво-ро-ве, књаги-ња Ми-ле-на уста-но-ви-ла је то при-зна-ње и у Цр-ној Го-ри.

Дивна је на-пи-са-ла и пре-ве-ла и *Фран-цу-ско-срп-ски реч-ник* и *Срп-ско-фран-цу-ски реч-ник* (Београд, 1924), *Крв-ни умир* (Па-риз, 1931), *Фран-цу-ско-срп-ску гра-ма-ти-ку* (1916). Сем *Гор-ског ви-јен-ца*, на фран-цу-ски је пре-ве-ла и *Пе-сме* Јо-ва-на Јо-ва-но-ви-ћа Зма-ја (1939). При-ре-ди-ла је и пре-ве-ла *Жи-вот и оби-ча-је народа српског* (1922) и *Срп-ске на-род-не при-че* (1934).

Пре-во-де-ћи ода-бра-на де-ла из срп-ске књи-жев-но-сти и ет-но-граф-ског на-сле-ђа, Див-на Ве-ко-вић је же-ле-ла да фран-цу-ској кул-тур-ној јав-но-сти пред-ста-ви она зна-чај-не домете ко-ји су чи-ни-ли део осно-ве на-ци-о-нал-не књи-жев-но-сти и кул-тур-ног на-сле-ђа. Ода-брав-ши да пре-ве-де Ње-го-шев *Гор-ски ви-је-нац*, она је фран-цу-ског чи-та-о-ца упо-зна-ва-ла са јед-ним од нај-ве-ћих ге-ни-ја, са сна-жном пе-снич-ком и фи-ло-зоф-ском ми-сли ауто-ра ко-ји „сја уса-мљен, у сун-цу над мо-рем... Из-ла-зи из та-ме пр-ва свест. Ве-ли-ки као Ес-хил, ме-ња нас, из-во-ди, пред Оно што је не-по-зна-то и не-ви-ђе-но, све-мо-гу-ће и свуд при-сут-но, не-схва-тљи-во и не-про-ла-зно. С њим смо иза-шли пред Бо-га, на ру-ка-ма са уби-ством. У ње-му се ја-вља жуд-ња за но-вом суд-би-ном и сми-слом на-шег по-сто-ја-ња на све-ту. Уби-ство ви-ше и смрт не сти-ша-ва: он дру-го гле-да са Лов-ће-на, огро-ман и све-зна-ју-ћи.”

Го-ди-не у Па-ри-зу про-ве-ла је ра-де-ћи на пред-ста-вља-њу и за-ви-чај-не Цр-не Го-ре и Кра-ље-ви-не Ју-го-сла-ви-је, и кроз књижевно-преводиачки рад и кроз многе друге активности.

ГУРНУТИ У СМРТ

По-чет-ком Дру-гог свет-ског ра-та из Па-ри-за се вра-ћа у сво-је Ва-со-је-ви-ће, гле-да-ју-ћи да сво-јим мно-гим зна-њи-ма и ан-га-жо-ва-њем по-мог-не свом на-ро-ду. Ни-је се ба-ви-ла по-ли-ти-ком, ни-је при-па-да-ла ни-јед-ној пар-ти-ји, али је од-у-век и за-у-век, све до сво-је тра-гич-не смр-ти, оста-ла при-вр-же-на мо-на-р-хи-стич-ком уре-ђе-њу. Са искуством лекара из Пр-вог свет-ског ра-та и про-бо-ја Со-лун-ског фронт-а, Дивна је јасно ви-дела нову стра-шну кла-ни-цу и без-број људ-ских жр-та-ва. Пошто је знала стране језике, по-ку-ша-ла је да помогне народним првацима и углед-ним љу-ди-ма из Ва-со-је-ви-ћи-ма у преговорима са ита-ли-јан-ском ко-ман-дом. Све у ци-љу спа-са-ва-ња људ-ских жи-во-та не-ду-жног ста-нов-ни-штва. Да ли јој је и то ка-сни-је упи-са-но у ра-бош гре-хо-ва од но-ве вла-сти? Да ли је због то-га уби-је-на?

У мно-гим ко-ло-на-ма ко-је су од-сту-па-ле из Цр-не Го-ре пре-ко Бо-сне све до Сло-ве-ни-је, са вој-ском Па-вла Ђу-ри-ши-ћа и ве-ли-ким на-род-ним збе-гом ко-ји је пред-во-дио цр-но-гор-ски ми-тро-по-лит Јо-а-ни-ки-је Ли-по-вац, на-шла се и она. Сви ови не-вољ-ни-ци оче-ки-ва-ли су по-моћ од са-ве-знич-ке вој-ске, али их је она без-ми-ло-сно из-не-ве-ри-ла и пре-да-ла на не-ми-лост по-бед-ни-ци-ма – пар-ти-за-ни-ма, у сигурну смрт.

Та-ко је, без суђења и пре-су-де, из-вр-ше-н стра-вича-н злочин над Див-ном Ве-ко-вић.

Уби-је-на је удар-цем ма-љем у гла-ву на Зи-да-ном Мо-сту, у но-ћи из-ме-ђу 17. и 18. ма-ја 1945. го-ди-не.

На-мер-ни вео за-бо-ра-ва до не-дав-но пре-кривао је и се-ћа-ње на ову из-у-зет-ну же-ну чи-је је де-ло-ва-ње не-сум-њи-ви део српске кул-тур-не исто-ри-је. Ње-ну за-о-став-шти-ну, спи-се, до-вр-ше-не и за-по-че-те ра-до-ве, све оно што је чи-ни-ло њен жи-вот, не-ко је узео, мо-жда и уни-штио, та-ко да по-у-зда-ни-је чи-ње-ни-це и де-та-љи о ње-них 59 го-ди-на жи-во-та не по-сто-је.

За-ти-ра-ње по-у-зда-них тра-го-ва о жи-во-ту ове зна-ме-ни-те же-не, пр-ве цр-но-гор-ске ле-кар-ке, по-ку-шај је да се из-бри-шу тра-го-ви и о огром-ном бро-ју свих оних љу-ди ко-ји су муч-ки по-би-је-ни и оста-ли без кр-ста на гро-бу, у ја-ма-ма без-да-ни-ца-ма, у ур-ви-на-ма, клан-ци-ма, на укле-тим и нео-бе-ле-же-ним стра-ти-шти-ма, где и данас почивају њихове неопојане кости.

И овај наш текст о за-бо-ра-вље-ној хе-ро-и-ни пред-ста-вља не са-мо по-ку-шај ре-ха-би-ли-та-ци-је, на-ме-ру да се са др Див-не Ве-ко-вић, из васојевићког се-ла Лу-жац, ски-не ви-ше-де-це-ниј-ски олов-ни жиг за-бо-ра-ва, не-го и да же-не за-слу-жне за до-бро-бит сво-је зе-мље до-би-ју ви-со-ко за-слу-же-но ме-сто у на-ци-о-нал-ној исто-ри-ји. <

(Извор: *Национална ревија „Србија”*, бр. 86, Београд, јул 2021, www.nacionalnarevija.com.)

Објављено: понедељак, 1. новембар 2021, 11:13h

Сећање

У знак се-ћа-ња на пле-ме-ни-ти лик и де-ло др Див-не Ве-ко-вић, Епар-хи-ја бу-ди-мљан-ско-ник-шић-ка осно-ва-ла је на-род-ну ку-хи-њу „Див-на Ве-ко-вић” при манастиру Ћур-ђе-ви сту-по-ви у Бе-ра-на-ма, ко-ја је по-че-ла да ра-ди на Вас-крс 2017. го-ди-не.

Поуздани савезници

О стра-вич-ним ег-зе-ку-ци-ја-ма у пе-ри-о-ду Дру-гог свет-ског ра-та у Цр-ној Го-ри и стра-да-њи-ма на Зи-да-ном Мо-сту пи-сао је и књи-жев-ник Бран-ко Гло-го-вац:

„Ка-ко од-сту-па-мо пре-ма Зи-да-ном Мо-сту, та-ко за на-ма иде ко-му-ни-стич-ка по-тје-ра са не-ко-ли-ко ар-ми-ја. У Сло-ве-ни-ји се ра-су-ло не-ко-ли-ко на-ших бри-га-да. Јед-на гру-па кре-ну-ла је у прав-цу Љу-бља-не, дру-гу су за-ро-би-ли у бли-зи-ни Тр-бо-вља, тре-ћу код Кам-ни-ка, а че-твр-ту ко-му-ни-сти за-ро-бља-ва-ју на Зи-да-ном Мо-сту. При-је то-га, гру-па у ко-јој сам био, 10.000 бо-ра-ца и ци-ви-ла, уси-ље-ним мар-шом је пре-ко Дра-во-гра-да сти-гла у Блај-бур-шко по-ље, на-до-мак ва-ро-ши-це Блај-бург. Пр-ви пут смо се ра-до-ва-ли. Сти-гли смо, ко-нач-но, до Ен-гле-за и ми-сли-ли да је то спас. На-ши пре-го-ва-ра-чи су се вра-ти-ли по-сли-је се-дам са-ти пре-го-во-ра из-бе-зу-мље-ни. Ре-ко-ше нам да не мо-же-мо да-ље и да сви тре-ба да се пре-да-мо, а ко је окр-ва-вио ру-ке мо-ра-ће на пар-ти-зан-ски суд. Та-ква је, ре-ко-ше, свјет-ска по-ли-ти-ка. Не-ко-ли-ци-на из на-ше ко-ло-не од-мах је из-вр-ши-ла са-мо-у-би-ство.(...) Пре-ма ка-зи-ва-њу љу-ди ко-ји су успје-ли да по-бег-ну са стре-ли-шта та-мо се од-ви-ја-ла јед-на од нај-стра-шни-јих ег-зе-ку-ци-ја за ко-ју људ-ско дру-штво ни-је ни зна-ло да по-сто-ји. На исти на-чин из-вр-ше-на је ли-кви-да-ци-ја чет-ни-ка на Зи-да-ном Мо-сту, Тр-бо-вљу, Кам-ни-ку, Ко-чев-ском ро-гу.”